

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ЎЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

илимий-методикалық журнал № 3/2

Нөкис - 2021

МАЗМУНЫ

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Усаров Ж.Э., Расулов А.Н. Иқтисодиёт билимини такомиллаштиришнинг назарий асослари	4
Усаров Ж.Э., Бобоходжаева Л. Аралаш таълим шаклини кластер ёндашувлар асосида такомиллаштиришнинг ўзига жиҳатлари	10
Тошов М.Ж. Умумтаълим мактабларида маънавий ва маърифий тарбия ишларини мониторинг қилишнинг ўзига хос хусусиятлари	13
Эшнаев Н.Ж. Суицид ва унинг ижтимоий-психологик омиллари	20
Абдалова С.Р. Таълим сифати: муаммолар, фикр ва мулоҳазалар, тақлиф ва тавсиялар	24
Тўрақулов Б.Н., Бахтиёрлов Р.М. Мутахассисларни тайёрлашда касбий фаолиятнинг ўзига хос хусусиятлари	29
Рахманова М.Қ., Миржалилова Б. Б. Касб таълими талабаларининг педагогик интеграция асосида ижтимоий мослаштириш омиллари	33
Мусурманов Р. Мактаб ва ота-оналар ҳамкорлиги дарс интизомига нисбатан ўқувчиларнинг ижобий муносабатлари гаровидир	38
Мирзаева С.Р. Талаба валеологик онгининг психологик ҳимоя механизмлари билан детерминантлашуви	42
Мирзарахимова Г. Ўлажак ўқитувчиларни тайёрлашда муваққил таълимнинг ўрни	47
Исламова М. Ш. Касбий дунёқарашни шакллантириш асослари	50
Жуманова Ф.У. Ўлажак ўқитувчи – ўлажак тарбиячи ҳамдир	54
Asadullaeva M. A. Inklyuziv ta'limda musiqa terapiya	57
Усаров Ж.Э., Абдусаматова Ш.С. Талабаларнинг ўзини ўзи ривожлантириш компетенцияларни шакллантириш	60
Abduxamidov S. M. San'at asarlari vositasida badiiy-estetik tafakkurini rivojlantirishning art-terapiya usullari	64
Egnazarova G.O. Ta'lim muassasasining innovatsion faoliyatini joriy etish xususiyatlari	66
Элмурзаева Н.Х. Педагогические требования к организации образовательного процесса в специализированных государственных образовательных учреждениях	69
Тошов М.Дж. Развитие здоровьесберегающей компетенции специалистов профессионального образования	75
Элмурзаева Н.Х., Суяров А.М. Самообразование личности в процессе профессиональной подготовки студента	77

ТИЛ ҲАМ АДЕБИЯТ

Эгамбердиева Ф. Эссе жанридаги материалларда тил ва услуб масалалари	83
Egamberdiyeva F.O. Matn yaratish usullari	87
Бурханов А.А., Абдужалилова М.М. Лексические особенности просторечия русского языка	92

МУСИҚИЙ ТАЪЛИМ

Қаюмов Ж. С. Шашмақомга бахшида умр	96
Юнусов О. Ғ. Ўзбек ашулачилигига мос маҳаллий ва ижрочилик миллий услублар	99
Лутфуллаев А.Қ. Ёшлар тарбияси ва мусиқа санъати	103
Юнусов О.Ғ. Ўлажак мусиқа ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини ривожлантиришда Вокал фанининг аҳамияти	106
Xalilova M. M., Isoqova G. A. Musiqa madaniyati darslarida musiqa savodi faoliyati	108

БЎЛАЖАК МУСИҚА ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ВОКАЛ ФАНИНИНГ АҲАМИЯТИ

Юнусов О.Ғ.

Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти ўқитувчиси

Таянч сўзлар: бўлажак мусиқа ўқитувчилари, касбий компетентлик, вокал ижроси, ривожлантириш, махсус фанлар, овоз функцияси.

Ключевые слова: будущие учителя музыки, профессиональная компетентность, вокальное исполнение, развитие, специальные предметы, звуковая функция.

Key words: future music teachers, professional competence, vocal performance, development, special subjects, sound function.

Мусиқа таълим йўналиши махсус фанлар ичида “Вокал ижрочилиги” фани Талабаларни касбий компетенцияларини шакллантиришдаги асосий фанлар ичига киради. Бунда фаннинг мақсадларидан бири - бу - овозни куйиш, яъни уни профессионал куйлаш учун мослаш ва ривожлантириш-куйловчининг эшитиш ва мушак кўникмаларини бир пайтдава ўзаро биргаликда тарбиялаш жараёни хисобланади.

Хонандалик товуш ҳосил қилишида кўплаб, жумладан нафас олиш, артикуляция, бўғиз ва бошқа қатор мушаклар қатнашади. Мушак иши билан боғлиқ ҳар қандай ихтисослик, жумладан куйлашни ўрганиш жараёнида мушаклар иши қайта кўрилади, аниқлаштирилади, сайқалланади.

Керакли алоқалар, рефлекторлар ҳосил қилинади, ишлаб чиқилади, кераксизлари тормозланади, ортиқча ҳаракат ва кучланиши йўқолади, кучли вокал куникмалар шакллантирилади, натижада овоз тоза ва эркин, қувватли бўлиши лозим.

Овозни куйиш устида ишлаётган хонанда ўзининг мушак сезгиларига кескин эътиборни ишлаб чиқиши ва бу эътибор қайси гуруҳ мушакларга биринчи гада қаратилмоғи кераклигини билиб олиши лозим. Уни товуш бошланишида унинг манбасидан келаётган мушак сезгилари, яъни унинг атакаси ва талаффузига қаратиш керак. Айнан шулар хонанда ва педагог эшитиши доимий назорат қиладиган овоз жарангини бевосита белгилайди. Бошқа мушаклар, масалан, диафрагмага, у ёки бу «нафас олиш тилига» ва ш.к.га парчаланган хонанда тезда қадимдан мавжуд бўлган иккинчи даражали стандарт вокал тасаввурлар тўрига тушиб қолади. Кўпинча шу тасаввурларда хонанда адашиб ҳам қолади.

Энг аввало, овознинг ҳосил бўлиш сабаблари ва нима учун овозни бирор ёққа “юбориб”, “йўналтириб”, “яқинлаштириб”. “йўқотиб”. “қўйиб”. “ўтказиб” ёки “суяб” бўлмаслигини тўлалигича ойдинлаштириб олиш зарур. Овоз функциясининг бу барча таърифлари ё таранг сифатига талаблар ё куйлаш чоғида юзага келадиган хонанданинг ички, ўз сезгиларининг фақат образли тавсифлайди холос. Улар ушбу талаблар амалга ошиши учун бу сезгилар ҳосил бўлиши учун зарур бўлган овоз аппарати ишини таърифламайди.

Овоз ўпкадан қайтаётган ҳаво оқимиға қарши турган овоз тўқималари вибрацияси натижасида юзага келади. Уни жойидан «олиб», “юбориб”, “ўтказиб”, “яқинлаштириб” ё “узоқлаштириб бўлмайди. (Албатта, хонандани танглавига яқинлаштириш мумкин, бироқ жаранг сифатини бу билан яхшилаб бўлмайди.). Овознинг «яқин»лиги ё “узоқ”лиги жарангнинг ташкил этилиши хонанда талаффузи ёрдамида ҳосил қилинган энг яхши акустик эффектга боғлиқ.

Шундай, тил осон суяги билан бўғизга боғланган тил илдизи ҳаракати ёрдамида ҳиқилдоқнинг юқори ёки пастга ҳаракатини мусикий интервалларни “босиб ўтишда” (кичик секундадан бошлаб ва ш.к.) орттириш ё тўхтатиш мумкин. Ҳиқилдоқ шунингдек унлилар алмашинувида ҳам кўчади. Унинг жойлашиши –и- ва –э- унлиларида а, о, у дан кўра баландроқ. Л.Б.Дмитриев тадқиқотларида кўрсатилишича, яхши хонандаларда ҳиқилдоқ тинч ва барқарор ҳолаб касб этади, вертикал бўйича озгина силжийди, холос. Хонанданинг тажрибаси қанча кам бўлса, унинг ҳиқилдоғи интервал ва унлиларни ўтишда шунча кўп кўчиш ва турткича дуч келади. Чакқон, тез ва классик талаффуз (яъни, тил илдизи, ҳиқилдоқ ва юмшоқ танглайни қайта куриш) ҳиқилдоқни кўчимлардан сақлашга кўмаклашади. Берилган интервалга мувофиқ енгил ва чакқон талаффуз қилиш учун хонанда жағ, тил ва лаб эркинлигини ишлаши зарур. Карузо фикрига «Сиқик жағ билан куйлашни ўйлаган хонанда-ёмон хонанда». Шунингдек, сиқик тил билан куйлашга уринган ҳам-ёмон хонанда, товушларни талаффуз қилиш учун тил доим эркин ва вокал нутққа тайёр, яъни унли ва ундашларни қайтй куришга тайёр бўлиши керак.

Хонандалик овози ҳосил бўлишида қатнашадиган мускулатурани вазифасига кўра шартли равишда уч гуруҳга ажратиш мумкин.

1. Корпус мушаклари, асосон тўқималарга ҳаво етказилиши ва айни пайтда ҳиқилдоқнинг тўғри ҳолатини таъминлайди.

2. Бўғиз (ҳиқилдоқ) мушаклари, вибрациялар ҳосил бўлишида бевосита қатнашади, шунингдек, бўйин мушаклари бўғизга мустаҳкамланиб, унинг курилишини назорат қилади.

3. Артикуляция апарти мушаклари, уларнинг асосий роли-бўғизда ҳосил бўлган товушни, қисмларга ажралган нутққа айлантириш.

Мушак тизимининг бу барча бўлимлари куйлаш жараёнида ўзаро боғлиқликда ишлаш лозим, токи ҳар бирига юкланган вазифа эркин, бошқаларига ҳалақат бермасдан бажарилсин.

Овоз бўғиздаги овоз тўқималари вибрацияси натижасида юзага келади. Бу ўринда овоз ҳосил қилиш бўйича асосийиш амалга ошади. Овоз ҳосил қилиш жараёнида хонанданинг овоз тўқималари (пайчалари) тортилади, кўчланади ва бўғизнинг бутун мушак тизими билан бирга ҳаво оқимида тўсқинлик қилади, кучланиши ва эластик бирлашуви товушни қаттиқ, “металлик”, яхши “таянган” қилади. Фонация жараёнида икки куч-нафас чиқариш ва пайчалар кучланиши бир-бирини енгмасдан, бир-бирини босиб ўтмасдан, бир-бирига қарши туриши лозим. Жаранг кучлиги, биринчи навбатта пайчалар ва нафас олишнинг тўғри ўзаро таъсирига боғлиқ. Хонандалик товуши (овози) фақат товуш атакасидан, яъни куйловчининг пайчалари бирлашишидан бошланади. Товуш бошидан вокал фразаси охирагача хонанда нафаси уни товушга трансформациялаш йўли билан сарфланади. Нафасни товушга айлантириш қанчалик мукамал ташкил этилса, ҳаво шунчалик тежамкорлик билан сарфланади ва овоз тоза, “металлик” жаранглайди. Яхши хонанда нафаси узун фразага етади, ёмон хонанданики эса унинг яримига ҳам етмайди. Бу нафасни ёмон тақсимлаш ва ҳаво миқдори етишмаслигидан бўлмайди, куйловчи пайчалари нотўғри тортилса, нафас йўқолиши табиий. Тадқиқодлар кўрсатадики, куйлашда нафаснинг тоза типлари амалда мавжуд эмас, барча хонандалар аралаш нафасдан фойдаланади. (1) Педагогнинг асосий эътибори нафас чиқаришни ташкил этиш ва овозни тўғри жарангига қаратилиши лозим.

(2)

Нафасни сарфлаш пайчаларнинг тўғри иш кучланиши билан бошқарилади. Пайчаларнинг бу иш кучланишини топишда атака (хужум) асосий роль ўйнайди. Атакада

(товуш бошида) нафас ҳам, пайчалар торилиши ҳам амал қилади, уларнинг иши атака пайтида мушак назорати учун қулай. Ҳар бир таълим олган хонанда товушни кучли, енгил ёки нафас олиш билан атакалай олади, демак пайчаларнинг у ёки бу иш типини ярата олади. Атака яхшигина сезилади, у бевосита пайчалар тортилишига, бу билан эса нафас сарфига таъсир қилади. Айнан шунинг учун ҳам хонанда унга алоҳида эътибор бериши зарур.

Адабиётлар:

- 1.Дмитриев Л.Б. Основы вокальной методики 377бет. Ўша жойда. 388 бет.
- 2.Гарсия. Шк. пения. М.1967. 44б.
3. В.Сухомлинский “Тарбия ҳақида” Т : Ёш гвардия , 1977 -115-117 бетлар.
- 4.Одил Юнусов Science and Education 2020Ўзбек миллий санъатини ўқувчи-ёшларнинг онгига сингдириш йўллари. 304-306 бетлар.
5. Қаххоров Н.Б. «Вокал ижрочилиги» ўқув қўлланма. Тошкент «Иқтисодиёт – молия» 2008 йил 28-36 бетлар.
- 6.Одил Юнусов Гармонично развитое поколение-условие стабильного развития республики узбекистан Мустикал ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни.
- 7.О .Yunusov, Z. JondorovaAcademic research in educational sciences 2 (1) ўзбек мусика фольклорининг ўзига хос хусусиятлари.

РЕЗЮМЕ

Хонандалик товуш ҳосил қилиш юллари, овозни қуйиш устида ишлаётган хонандаларга керакли маслаҳатлар ва хонандалик овози ҳосил бўлишида қатнашадиган мускулатурани вазифасига кўра шартли равишда турларга бўлиб ўрганилиши . Касбий мусика ҳақида, касбий мусиканинг қуйлаш услубларининг ҳар икки жиҳатларини эгаллаган ҳофиз ва ҳофизалар ҳақида.Касбий қуйлаш услубини эгаллаган мутахассисларнинг асосий хусусиятлари ҳақида маълумотларга эга буладилар.

РЕЗЮМЕ

Способы создания певческий голос, необходимые советы для певцов, работающих на кастинге голоса, и исследование опорно-двигательного аппарата, участвующего в формировании певческого голоса, условно делятся на виды. О профессиональной музыке, о хафизах и хафизах, которые занимают оба аспекта певческих стилей профессиональной музыки. Они будут иметь информацию об основных качествах профессионалов, овладевших стилем профессионального пения.

SUMMARY

Methods for creating a singing voice, the necessary advice for singers working in voice casting, and the study of the musculoskeletal system involved in the formation of a singing voice are conventionally divided into types. About professional music, about hafiz and hafiz, who occupy both aspects of the singing styles of professional music. They will have information on the basic qualities of professionals who have mastered the style of professional singing.

MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA MUSIQA SAVODI FAOLIYATI

Xalilova M. M.

Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti musiqa ta'limi va defektologiya kafedrasi o'qituvchisi

Isoqova G. A.

Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti musiqa ta'limi 2-bosqich talabasi

Tayanch soʻzlar: garmonik, lad, major, minor, musiqiy, nazariy, tovush, temp, interval, alteratsiya, janr, sol kaliti, nota, savod.

Ключевые слова: гармоника, лад, мажор, минор, музыкальный, теоретический, звук, темп, интервал, чередование, жанр, сольная тональность, нота, грамота.

Key words: harmonic, lad, major, minor, musical, theoretical, sound, temp, interval, variation, genre, sol key, note, literacy.